

RÁCZ JÁNOS

A TÁRSADALMI HALADÁS ÉS A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG

Az évfordulóknak is megvan a maguk rendeltetése. Szükségszerűen ráirányítják a figyelmet az elmúlt, immár történelemmé vált eseményekre. Különösen így van ez a történelmi jelentőségű évfordulók esetében. Segítenek bennünket abban, hogy egyrészt bizonyos történelmi távlatban a jelen számára is hasznosan és a lehető legsokoldalúbban értékeljük az adott korszakban lezajlott eseményeket, másrészt jelentőségének megfelelően emlékezünk azokra a harcokra, változásokra és véghezvivőikre, amelyek, ill. akik döntően befolyásolták a történelem menetét. Jól ismert, hogy minden osztály és nép, azaz ország életében vannak jelentős és kiemelkedő évfordulók. Természetesen a mi munkásosztályunk, népünk és országunk életében is. A nagy jelentőségű évfordulók között is szükséges azonban különbséget tenni; időbelisége, tartalma, jellege és nem utolsósorban nemzetközi vonatkozása, ill. jelentősége alapján. Ezekben a napokban olyan változások ötvenéves évfordulójáról emlékezünk meg, amely fordulópontot jelentett a magyar munkásosztály, a nép és az ország életében. A Magyar Tanácsköztársaságot minden vonatkozásban kiemelkedő hely illeti meg Magyarország történetének nagy eseményekben nem szűkölködő évfordulói között is. Nem véletlen tehát, hogy a szocializmus teljes felépítésén munkálkodó népünk jelentőségének megfelelően értékeli és emlékezik meg az 50 évvel ezelőtt történelekről.

Az első magyar szocialista forradalom győzelmét, a Magyar Tanácsköztársaság létrejöttét lehetetlen elválasztani a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmétől. Az orosz proletariátus történelmi jelentőségű győzelmének rendkívül nagy hatása volt számos ország — így hazánk — forradalmi mozgalmának menetére, a világfuradalmi folyamat alakulására. Magyarországon is 1917 Októbere után gyorsultak fel a forradalmi események, érlelődtek viharos gyorsasággal a tanács-hatalom létrejöttének feltételei. 1918—1919 fordulóján, a nemzetközi forradalmi fel-lendülés tetőpontján olyan helyzet alakult ki országunkon belül is — nem kis mértékben az 1918. november 24-én alakult KMP eredményes tevékenysége nyomán —, amely szükségszerűen a szocialista forradalom győzelméhez, a proletárfuradalomra megvalósulásához vezetett. Erre az időre az országon belül a proletárfuradalommal szemben álló erők annyira meggyengültek, hogy a két munkáspárt egyesülésével objektíve kialakult, döntő változásokat akaró erőkkel szemben a fegyveres ellen-állás eleve eredménytelen, reménytelen volt. Ez az alapja elsősorban annak, hogy a KMP és az SZDP egyesülése — megegyezése — egyben a szocialista forradalom békés úton való győzelmét eredményezte.

Lenin és a Bolsevik Párt nagy örömmel üdvözölték a Magyar Tanácsköztársaság létrejöttét. Ebben — ahogyan Lenin írta — az óriási lelkesedésben nemcsak az a nagyszerű tény játszott szerepet, hogy volt már az orosz példának követője, hogy a forradalom lángja immár más országra is áttért, hanem az is, ahogyan a magyar munkásosztály kivívta uralmát. Ismert, hogy az orosz 1917-es februári polgári demokratikus forradalom győzelme után Lenin és a bolsevikok a kettőshatalom kialakulásával felismerték azt a helyzetet, amely kedvezett a szocialista forradalom vér nélküli győzelmére vitelének, ezért ezt az utat, a békés átmenetet szorgalmazták. Ez azonban Oroszországban a belső és külső események kedvezőtlen alakulása miatt nem válhatott valóra, a proletárhatalmat ott csak fegyveres felkelés útján lehetett kivívni. A Magyar Tanácsköztársaság létrejöttének békés módja ugyanakkor egyértelműen bizonyította a lenini elgondolás helyességét; a proletárfuradalom megközelítésének többféle lehetőségét. Az 1919-es magyar forradalom ebben az összefüggésben is a leninizmus nemzetközi érvényét és alkalmazhatóságát bizonyította.

A Magyar Tanácsköztársaságot nemcsak a szovjethatalom üdvözölte kitörő

örömmel. A magyar proletariátus győzelmének hírére a szomszédos Ausztria munkásai pl. tömegfelvonulással és gyűlésekkel fejezték ki örömeiket és szolidaritásukat. A magyar nép győzelmének hatására még nagyobb lendületet vett Ausztriában is a tanács hatalom azonnali megvalósításának követelése. Hasonló módon üdvözölték a magyar munkások a parasztok győzelmét Csehszlovákia, Lengyelország, Jugoszlávia és más országok munkásai, dolgozói.

Természetes, hogy a két munkáspárt 1919. március 21-i megegyezését és ezzel a hatalom átvételét a magyar munkások, parasztok és értelmiségiek üdvözölték a legnagyobb örömmel. A tanács hatalom létrejöttének hírére Budapesten és vidéken a lelkesedés leírhatatlan volt. Amikor a dolgozók tudomást szereztek a proletárdiktatúra győzelméről, spontán felvonulásokkal tettek hitet a Tanácsköztársaság mellett. Szegeden pl. március 22-én ismertette a Munkástanács a hatalom átvételét, az egybegyűlt több ezres tömeg lelkesen ünnepelte a Munkástanácsot, a dolgozók hatalmát. A gyűlésen azonban nemcsak a lelkesedés volt óriási, de az eltökéltség is, hogy kifejezték: minden eszközzel megvédik a munkások és parasztok hatalmát. A Munkástanács egyben hitet tett a Szovjetköztársaság és a Tanácsköztársaság harci szövetsége mellett.

A dolgozók lelkesedésére, további áldozatvállalására nagy szüksége volt a Tanácsköztársaságnak. Hiszen az uralomra jutott munkásosztály rendkívül nehéz körülmények között kezdte meg új, szocialista országot építő munkáját. A hosszan tartó imperialista világháború szinte a véksőig kimerítette az ország gazdasági erejét. A reakciós uralkodó osztályok a csőd szélére juttatták az országot. Az ipari termelés szétzilálódott, mélypontra jutott, a mezőgazdasági termelés alig haladta meg a háború előtti termelés felét. Súlyosbította az ország gazdasági helyzetét a tőkés országok blokádpolitikája, amely a forradalmi Magyarország gazdasági elszigetelésére irányult. A legnagyobb problémát 1919 márciusában a nagyfokú élelmiszerhiány és a munkanélküliség jelentette. E katasztrofális helyzet egyben meghatározta a tanácskormány legsürgősebb teendőit is.

A Forradalmi Kormányzótanács már március 26-án rendeletet adott ki a 20 főt meghaladó ipari, közlekedési és bányüzemek államosításáról. Az államosítást később, elsősorban az ipari munkásság sürgetésére kiterjesztették kisebb üzemekre is. E rendeletek végrehajtása eredményeként az iparban, kereskedelemben, közlekedésben és a bányászatban a társadalmi, szocialista tulajdonviszonyok váltak uralkodóvá. Az államosított üzemekben több mint 100 000 munkás dolgozott. Az üzemek gazdái a munkások, a termelés irányításának részesei és ellenőrző szervei pedig a dolgozók által választott üzemi munkástanácsok lettek.

A népgazdaság másik ágában, a mezőgazdaságban is döntő változásokat eredményezett a proletárforradalom. A Tanácskormány április 3-i rendelete értelmében szocializálták — államosították — a 100 holdon felüli birtokokat. Ez azt jelentette, hogy több mint 7 millió hold föld került állami tulajdonba, valamivel több, mint amennyi egyéni tulajdonban maradt. Ugyanakkor ez a földosztás elmaradását is jelentette, amely, mint azt a tapasztalatok mutatták, szükségszerűen negatívan hatott a munkás-paraszt szövetségre. A földosztásra már csak azért is nagy szükség lett volna, mert ezt a súlyos problémát sem az 1848-as, sem az 1918-as forradalmak nem oldották meg. A nagybirtok felosztásának szükségességét jelzi az a tény is, hogy 1848-ban a jobbágyok több mint 60%-a föld nélkül szabadult fel. Nagy volt tehát a föld nélküli agrárproletárok száma és ebből eredően az igény a földosztásra. A nagybirtokok szocializálásában a Tanácskormány vezetőinek ama nézete jutott kifejezésre, miszerint a polgári demokratikus jellegű földreformot nem tudták összeegyeztetni a szocialista hatalommal, a földosztást visszafelé tett lépésnek tekintették. A nagyüzemi gazdaságok megőrzésében és gyarapításában látták egyedüli biztosítékát a lakosság ellátásának, a munkáshatalom erősítésének. Lebecsülték a nincstelen és szegényparasztok föld utáni vágyát, túlbecsülték az elszórtan jelentkezett kollektív gazdálkodás utáni vonzódást. Ugyanakkor tapasztalták a földosztás igényét is, s ezért az április 3-i rendelet, ahol az elengedhetetlen volt, rendkívül szűk, korlátozott földosztást is lehetővé tett. Így került sor több megyében — így pl. megyékben is — ilyen kismérvű földosztásra.

A föld szocializálásából eredő hibát a Tanácsköztársaság vezetői rövid idő alatt felismerték és készek voltak azok kijavítására. Erre azonban az imperialista intervenció, a munkáshatalom felszámolása miatt akkor nem kerülhetett sor. Az agrárkérdés helyes megoldására vonatkozó tapasztalatokat csak hazánk felszabadulása után lehetett hasznosítani, amint ez ismeretes, 1945-ben hasznosítottuk is.

A dolgozók állama már az első napokban számos intézkedést hozott a bérből és fizetésből élő dolgozók — elsősorban a munkások — helyzetének gyökeres megváltoztatására, ill. javítására. Ezek közül a fontosabbak: a 8 órás munkaidő beve-

zetése, a munkások és kiskeresetű alkalmazottak fizetésének felemelése, a bérházak államosítása, a kislakások lakbérének 20%-kal való csökkentése, a paloták és nagylakások felosztása a nyomortelepeken lakó munkások között, a rendelkezésre álló szűkségleti cikkek leltárba vétele, igazságos jegyrendszer bevezetése alapján történő elosztása, a mezőgazdasági munkások munkabérének, részesedésének szabályozása, az aratórés jelentős emelése (1/12—1/10-ről 1/8—1/7-re), a betegségi és baleset-biztosítás általánossá tétele stb. Ezek az intézkedések is mutatták az új államhatalom munkásjellegét.

A Tanácsköztársaság a rendelkezésre álló rövid idő ellenére is különösen sokat tett a gyermekekért. Az ő helyzetükben eredményezett legnagyobb és legkézzelfoghatóbb változást a forradalom. Erre mutatott rá a Közoktatásügyi Népbiztosság 1919 májusában *Mit adott a forradalom?* c. kiadványában. Ebben olvashatjuk a többi között, hogy minden, ami március 21-e után történt, elsősorban a gyermekek érdekében történt, mert ők a jövő szocialista társadalmának leendő munkásai. Ebből indult ki a tanácskormány, amikor a vázolt nehéz helyzet ellenére is mindent elkövetett, „hogy a gyermekek zsenge életét minél kellemesebbé, minél emberhez méltóbbá tegye”. Megszervezték élelmészüküket és több tízezer gyermek üdülését, sok ezerét úgy, hogy megfelelő összeg ellenében kiadták őket falura, parasztcsaládokhoz. Ezt az akciót a vidéki direktóriumok segítségével bonyolították le. A proletárdiktatúra vidéki vezetői rengeteg munkájuk és nehézségük ellenére is szakítottak időt ezen akció minél eredményesebb megszervezésére. A kiskunfélegyházi direktórium pl. májusban 400 budapesti gyermek egyhónapos nyaralását szervezte meg a városban és környékén. „Lehetővé kell tennünk — hangzik az említett direktórium felhívása —, hogy a kisproletárok a közeli tanyákon a kiszgaza elvtársaknál elhelyezve élvezzék a nyár szépségeit.” (*Félegyházi Proletár*, 1919. máj. 19.) A tanácskormány kiépítette az iskolaorvosi hálózatot, és bevezette a tanulók kötelező orvosi vizsgálatát. Rendeletet adott ki a házasságon kívül született gyermekek teljes egyenjogúságáról. Gondoskodott az ifjúmunkások védelméről, véget vetett a tanoncok kizsákmányolásának. Több, főleg vidéki városban tanoncotthonokat létesítettek, biztosítva ezzel is művelődésüket és szórakozásukat.

Fontos és jelentős intézkedése volt a Tanácsköztársaságnak az egyház és az állam szétválasztása, az egyházi és magániskolák államosítása. Ez a közoktatás új alapokra történő helyezését jelentette, amit mutat az is, hogy 1919-ig Magyarországon az elemi iskolák 80, a középiskolák 65%-a volt a különböző egyházak tulajdonában. Bevezették a 14 éven aluli gyermekek kötelező iskoláztatását, és hozzákezdtek a korszerűtlen egyetemi és főiskolai oktatás átszervezéséhez. Megszüntették a kötelező hitoktatást. Ez utóbbi helyes rendelet gyakorlati végrehajtásában — főleg a vidéki városokban — baloldali túlzások is becsúsztak. Nem egy direktórium — így pl. a szegedi is — nemcsak az iskolán belüli kötelező hitoktatást tiltotta meg, de az iskola falain belül a fakultatív hitoktatást sem engedélyezte. Ez akkor helytelen volt, ehhez a feltételek nem voltak meg, és e túlzás is megkönnyítette a vallásos kispolgárság szembefordítását a Tanácsköztársasággal. A Forradalmi Kormányzótanács helyesen fellépett e túlkapások ellen.

Természetesen 1919 márciusa nemcsak a munkások, a fizikai dolgozók helyzetében eredményezett alapvető változást. Az oktatás, a kultúra, a tudomány és a művészet munkásainak életében is új korszak kezdetét jelentette a szocialista forradalom győzelmé.

A Tanácsköztársaság nagyszerű intézkedései, amelyek a kizsákmányolás felszámolására, a kiváltságok megszüntetésére, az igazi kultúra és művészet megteremtésére, a dolgozó nép országának létrehozására irányultak, nemcsak a munkások és parasztok lelkesedését váltották ki, de mozgósították az értelmiségiek legjobbjait is. Közismert pl., hogy Juhász Gyula milyen nagy lelkesedéssel vállalt tevékeny szerepet az új haza építésében. Megújult ambícióval látott hozzá a népi kultúra felvirágoztatásához. Az egész színházpolitikát új alapokra kívánta helyezni, szakítva — ahogyan ő írta — „a romlott és rothadt burzsoá morál és ízlés szolgai és lélektelen kiszolgálásával”. Móricz Zsigmonddal és sok más kiváló íróval, művészzel és tudóssal együtt vallotta, hogy Magyarországon „most kezdődik az igazi boldog és emberi élet”.

Szeged és a mai Csongrád megye lakossága még kevesebb ideig élvezhette a néphatalmat, mint Budapest, ill. más városok és megyék dolgozói. Szegeden már a proletárdiktatúra kikiáltásakor mintegy 3000 francia katona tartózkodott. Ezt a létszámot néhány nap alatt 40 ezerre növelték, és az imperialista érdekeket képviselő francia csapatok március 26-ról 27-re virradóra Szegeden megdöntötték a munkáshatalmat. Annak ellenére azonban, hogy városunkban nem egészen egy hétig maradt fenn a proletárdiktatúra, e néhány nap alatt is számos, a dolgozók hely-

zetét elviselhetőbbé tevő intézkedést foganatosított és még nagyszerűbb terveket dolgozott ki a direktórium. Hozzálatott a lakosság ellátásának megszervezéséhez, zár alá helyezte az összes élelmiszer-készleteket és közszükségleti cikkeket, státiális eljárás bevezetésével kíméletlen harcot kezdett a dolgozó tömegek nyomorúságának haszonélvezői, a spekulánsok és árdragítók ellen. Hozzákezdett a dolgozókat sújtó lakásnyomorúság enyhítéséhez, a lakáskérdés megoldására irányuló tervek kidolgozásához. A népuralom védelme érdekében irányította a Vörös Hadseregbe való tagtoborzást. A 3 tagú szegedi direktórium március 27-e után is áldozatot nem ismerve képviselte a szegedi dolgozók érdekeit. A megye más városaiban sem maradhatott fenn sokkal tovább a munkáshatalom. Hódmezővásárhelyre március 30-án vonultak be a burzsoá román csapatok, és tették lehetővé a direktórium működését. Makón április 27-én következett be a francia-szerb megszállás, Szentesen pedig 28-án vette birtokába a várost a román katonaság. A Tanácsköztársaság e néhány napja, illetve hete is maradandó emléket hagyott maga után ezeknek a városoknak a dolgozói körében.

A szocialista állam kiépítése és megszilárdítása, a nép által való törvényesítése szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bírt a tanácsválasztás igen rövid idő alatt történő lebonyolítása. Az általános és titkos választást, amelynek megszervezéséhez és keresztülviteléhez a Károlyi-kormánynak közel 5 hónap sem volt elegendő, azt a tanácskormány kevesebb mint 1 hónap alatt megszervezte és véghezvitte. A Tanácsköztársaság vezetőit a választás lehető legrövidebb időn belül való megtartásánál az vezette, „hogy Magyarország dolgozó népe akarátát a munkás-, katona- és földművestanácsok útján minél előbb kifejezésre juttassa”. A választói jogról és a választási eljárásról az április 3-án nyilvánosságra hozott ideiglenes alkotmány rendelkezett. Az alkotmány értelmében választó és válaszható volt minden 18. évét betöltött férfi és nő, aki nem kizsákmányolásból élt. Először kapott választójogot Magyarország felnőtt lakosságának döntő többsége, több mint 4,5 millió lakos, a 18 éven felüli lakosság 80%-a. Érdemes megjegyezni, hogy a háború előtt a felnőtt lakosok 11–12%-ának volt választójoga. A választási eljárásról ugyancsak az ideiglenes alkotmány rendelkezett, a választás időpontjáról pedig a Forradalmi Kormányzótanács intézkedett. E rendelet értelmében a falusi és városi tanácsokat április 7-ig, a járási tanácsokat április 10-ig, a megyei tanácsokat április 12-ig és a Tanácsok Országos Gyűlésének képviselőit legkésőbb április 14-ig kellett megválasztani.

A tanácsválasztásokat a helyi direktóriumok nagy lelkesedéssel és hozzáértéssel készítették elő. Munkájukat megkönnyítette a dolgozó tömegek lelkesedése, akik teljes joggal győzelmüket ünnepték a munkáshatalomra való általános és titkos szavazásban. Az a tény, hogy a választójoggal rendelkezők döntő többsége élt szavazati jogával, szintén mutatta, hogy a tömegek tudatában voltak annak, hogy saját hatalmukra és rendszerükre szavaznak. Ezért lehetett a tanácsválasztás Magyarország népének olyan óriási demonstrációja a Tanácsköztársaság mellett, amely a belső és külső ellenséget egyaránt meglepte. Szegeden is megtartották a tanácsválasztásokat. A franciák által megszállva tartott város lakossága azzal is hitet tett a proletárdiktatúra mellett, hogy 41 227-en adták le szavazatukat. (1918 előtt Szegeden 6–7 ezer lakosnak volt szavazati joga. Lásd: *Szegedi Vörös Ujság*, 1919. április 11. *Választás és ellenforradalom*. Idézi Gaál Endre: *A szegedi munkásság forradalmi harcai 1918–1919-ben. Tanácsköztársaság Csongrád 'megyében*. Szeged, 1959. 47. l.) A választások az egész országban példás rendben zajlottak le. Erről számolt be a *Népszava* április 11-i cikke is: „Évtizedeken át égett a proletárság homlokán a szégyenbélyeg, hogy »politikailag éretlen« és ezért nem alkalmas arra, hogy saját sorsának az intézésében részt vegyen. Amikor a proletárság diadalmas akarata sok-sok hazug előítéletről kíméletlenül lerántotta a leplet, ugyanúgy fényesen megcáfolta azt a galád rágalmat is, hogy politikailag éretlen. Az országos tanácsválasztások éppen ennek az ellenkezőjét bizonyították be: soha ilyen példás és impozáns választás még nem volt Magyarországon.”

Alapvetően a nemzetközi helyzet kedvezőtlen alakulása, a katonai intervenció miatt csak 133 napig maradhatott fenn a proletárdiktatúra Magyarországon, 1919-ben. Ebből a 133 nappól is mindössze 27 nap telt el békés építőmunkában. Április 16-án már kezdetét vette az antant katonai intervenciója a Tanácsköztársaság ellen, amely a román bojárók és tőkésék csapatainak támadásával kezdődött. A március 21-én szétzilált, dezorganizált állapotban levő belső ellenség ellenforradalmi tevékenysége is egyre szervezettebbé vált, amelyet nagymértékben elősegített az intervenció megindulása. A néphatalom belső ellenségeinek ellenforradalmi törekvéseit ugyanakkor segítették azok a hibák is, amelyeket az államépítésben, a gazdasági és kulturális élet területén a tanácskormány elkövetett. Az intervenció, ha azzal számolt is a

Forradalmi Kormányzótanács, amint azt a tények mutatták, mégis váratlanul és ami még lényegesebb, felkészületlenül érte a Tanácsköztársaságot. Ez kifejeződött abban is, hogy az első napokban nem állta útját az intervencióknak egy ütőképes, megfelelő felszerelésű és fegyvermű Vörös Hadsereg. Pedig a proletariátus új hazát védő patriotizmusával nem volt probléma. Ezt fényesen mutatták az április 16-a, különösen pedig a május 2-a utáni események.

Amikor a proletariátus felismerte, hogy veszélybe került a szocialista haza, tömegesen jelentkezett a Vörös Hadseregbe. A csepeli muniógyár öszbizalmi testülete pl. április 21-én elhatározta, hogy a gyár mindazon osztályaiban, ahol nem hadianyagot gyártanak beszünteti a munkát, a munióti gyártó üzemekben pedig csak a feltétlenül szükséges munkaerőt foglalkoztatják, s az így felszabadult dolgozók belépnek a Vörös Hadseregbe. A hadianyagok termelésének növelése érdekében eltekintenek a 8 órás munkaidőtől, és fokozzák a munkateljesítményt. (*Vörös Ujság*, 1919. április 23.) De érdemes utalni arra is, ahogyan a május 2-i válság megoldódott. Az intervenció csapatok előrenyomulását túlértékelő ingadozó, főleg jobboldali és centrista szociáldemokrata vezetők kilátástalannak ítélték a további harcot, és a Kormányzótanács lemondását javasolták. Kun Béla és társai a proletariátus képviselőihez, a munkásezredek bizalmiához, a Budapesti Munkástanácshoz fordultak a további teendőket illetően: az említettek határozottan állást foglaltak a forradalmi honvédelem, a proletárdiktatúra véksőkig való védelmezése mellett. Ennek ismeretében határozta el a Kormányzótanács a proletariátus azonnali és általános mozgósítását. Mindössze 2 nap alatt — május 3-án és 4-én — 44 ezer ember fogott fegyvert, lépett be a Vörös Hadseregbe. Tulajdonképpen ekkor született meg az igazi forradalmi néphadsereg, amely nemcsak megállította, de az április 16-i vonalaknál is mélyebben visszavetette az intervenció csapatokat. A forradalmi munkásság eme egyértelmű kiállása a március 21-i vívmányok harc útján történő védelme mellett, ideiglenesen megerősítette a Kormányzótanácson belül a kommunisták és szociáldemokraták közötti egység fennmaradását.

A belső ellenforradalom és a külső intervenciók elleni harc is sürgette a párt helyzetének tisztázását, a párt egységének megteremtését. Ebből a célból ült össze június 12—13-án a pártkongresszus. A forradalmi párt kérdése természetesen nemcsak az intervenció megindulása után, a nehézségek felszínre kerülésével foglalkoztatta a kommunistákat és a forradalmárokat. Ez a kérdés a két munkáspárt egyesülésétől napirenden volt. A proletárdiktatúra elismerése és haladéktalan létrehozása alapján történő egyesüléssel a KMP vezetői és tagjai, valamint a forradalmi szocialisták egyetértettek, de nem volt teljes egyetértés az egyesülés gyakorlati kivitelében. Maga Kun Béla is látta annak veszélyét, hogy a kb. 30 000 tagot számláló KMP egyesül a 800 000-es SZDP-vel, ekkor azonban úgy vélekedett, hogy a későbbiekben lehetőség lesz a jelzett hiba — a KMP beolvadt az SZDP-be — kijavítására. Révai József már április 4-én a *Vörös Ujság*-ban megjelent cikkében sürgette az egyesült párt megtisztítását az oda nem való elemektől. A cikk kapcsán az országból többen kapcsolódtak Révai cikkéhez, egyetértésüket fejezte ki az abban foglaltakkal. Hirossik János, Kiss Lajos, Rudas László és mások szintén hangot adtak ama meggyőződésüknek, hogy a proletárdiktatúra érdekei megkövetelik a párttisztítást, a forradalmi párt létezését. Erre azért is nagy szükség lett volna, mert egyrészt az egyesült párt tovább hígult, a párt taglétszáma több mint másfél millióra emelkedett, másrészt a párt az SZDP korábbi gyakorlatának megfelelően össze volt fonódva a szakszervezetekkel.

A pártkongresszusunak tehát a forradalmi élcsapat, a párt vezető szerepének biztosítása érdekében meg kellett volna oldania: a szocializmus építése programjának elfogadását. Ezt, ha vita után is, de Kun Béla előterjesztése alapján a kongresszus elfogadta. A párt megtisztítását, a párt és a szakszervezetek kettéválasztását, az üzemi pártszervezetek kiépítését, a kongresszus túlnyomóan szociáldemokrata összetétele miatt nem tudták megoldani. S végül a párt elnevezését sem. A párt nevééről már a kongresszus előtt is vitáztak. A kommunisták és néhány baloldali szociáldemokrata — pl. Bokányi Dezső — a kommunista elnevezést szorgalmazták. Ebben a kérdésben kompromisszum született: a kongresszus hosszas vita után a Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja elnevezést fogadta el. A rendkívül vázlatos leírás is mutatja, hogy a Tanácsköztársaságnak nem volt forradalmi élcsapata, és ez számos, a fentiekben is jelzett hiba forrásává vált.

A marxista—leninista párt történelmi szükségességét a magyar 1919-es tapasztalatok is bizonyították. Erre Kun Béla is számos esetben felhívta a figyelmet. „Kommunista Párt nélkül — írja 1924-ben —, kommunista irányítás nélkül a munkásosztály nem szabadulhat fel véglegesen, még akkor sem, ha a körülmények sze-

rencsés találkozása folytán a hatalom a kezébe kerül." Egy másik írásában a Magyar Tanácsköztársaság leglényegesebb tapasztalatáról szólva azt hangsúlyozza, hogy „A diktatúra története mindenki számára megmutatta, hogy mi a jelentősége a forradalmi munkáspártnak a proletár forradalomban... a valóság azt mutatja, a forradalmi munkáspártnak a szerepe nemcsak nem szűnik meg a proletár demokrácia elérésével, de az államhatalom elfoglalásával sem. A párt gerince a Tanácsköztársaságnak. A Kommunista Párt a biztosítéka a tanácsrendszer egész gépezete működésének.” (Kun Béla: *Válogatott írások és beszédek*. II. köt. Bp., 1966. 133, 84. l.) A magyar forradalmi munkásmozgalmak 1919 utáni tapasztalatai megerősítették a Tanácsköztársaság forradalmi párt szerepére vonatkozó tanulságait. Ezeket a tanulságokat 1945 után a két munkáspárt újbóli egyesülésénél, különösen pedig az ellenforradalom leverése után a párt újjászervezésénél maximálisan hasznosítottuk.

A pártkongresszust követő napon ült össze a Tanácsok Országos Gyűlése. Katonai szempontból ekkor a Tanácsköztársaság helyzete a Vörös Hadsereg északi hadjáratának sikerei eredményeként nem volt kedvezőtlen. A belső helyzet azonban a nehézségek fokozódása, a belső jobboldali és ellenforradalmi erők erőteljes mozgódása következtében egyre rosszabb volt. Ez tükröződött az említett két kongresszus vitájában is. A jobboldali és centrista, szociáldemokrata vezetők felvetették a diktatúra enyhítésének szükségességét, és ezzel is defetista nézeteket terjesztettek. Objektíve a proletárdiktatúra elleni aknamunkát segítette elő a tanácskongresszuson legnagyobb vitát kiváltó Clemenceau-jegyzék elfogadása is. Az antanthatalmak diplomáciai sakkhúzása volt ez a jegyzék, amelyben a Vörös Hadsereg Szlovákiából való visszavonását követelték, és cserébe ígéretet tettek arra, hogy a román csapatok pedig kiürítik a Tisza-vidéket. Kun Béla a lélegzetvétel biztosítása érdekében — „egy új breszti béke” elgondolás alapján — a jegyzék elfogadása mellett foglalt állást. Ebben a kérdésben közös nevezőre jutott a további harcok kilátástalannak ítélt szociáldemokratákkal. Viszont a jegyzék biztosítékok nélküli elfogadása ellen léptek fel Pogány József, Rudas László, Szamuely Tibor és mások. A történelem tanúsága szerint nekik volt igazuk.

A Tanácsok Országos Gyűlése után, a Vörös Hadsereg egyoldalú visszavonulása miatt tovább rosszabbodott a Tanácsköztársaság helyzete. A belső ellenforradalom egyre nyíltabban lépett fel a munkáshatalom ellen, melyet a vezető posztokon levő ingadozó szociáldemokraták akarataik ellenére, de objektíve támogattak. Az antant pedig nem tartotta be ígéretét, eredeti céljának megfelelően tovább fokozta támadását a Tanácsköztársaság ellen. Július végére országon belül és kívül olyan helyzet alakult ki, amely lehetetlenné tette, hogy tovább fennmaradjon Magyarországon a munkások és parasztok hatalma. A további felesleges vérontás elkerülése végett augusztus elsején a Forradalmi Kormányzótanács úgy határozott, hogy lemond, és ezzel lehetővé teszi a szociáldemokrata kormány megalakítását. Az intervenció túlereje és a belső ellenforradalom 133 napos tündöklés után megdöntötte Magyarországon a tanácsrendszert. Rövid átmenet után kezdetét vette a fehérterror, a véres ellenforradalom.

A Tanácsköztársaságot a túlerő képes volt megdönteni, de 133 napig tartó működését, alkotásait és főleg hatását semmilyen erő sem tudta megsemmisíteni. A magyar munkásosztály e rövid idő alatt is bizonyítani tudta, hogy nagyon jól meg tud lenni a tőkés és földbirtokosok uralma nélkül, hogy képes az ország vezetésére. A rövid néhány hónap alatt is többet tett a többségért, a nemzetért, a haladásért, mint az öt megelőző uralkodó osztályok sok száz év alatt. Uralmával felvázolta annak az egyetlen lehetséges társadalmi rendszernek a főbb vonalait, amelynek történelmi szükségességét már Marx és Engels bebizonyították, amelyek bekövetkezését késleltetni lehet, de megakadályozni nem. Magyarország 1919-ben a munkásosztály vezetésével addigi történelmének legragyogóbb napjait élte. 1848—49 után immár másodszer az európai, sőt túlzás nélkül mondhatjuk: az egész világ érdeklődésének középpontjába, a társadalmi haladás élvonalába került.

Kun Bélának, mint említettük, a Tanácsköztársaság tartós fennmaradásánál és megerősítésénél számítottak a világforradalmi folyamat további térhódítására, valamint az ugyancsak nehéz helyzetben levő Szovjet-Oroszország katonai segítségére. Az előbbi nem kis mértékben a nemzetközi szociáldemokrácia proletárforradalom-ellenes magatartása miatt nem következett be akkor, az utóbbi pedig a fiatal szovjet-hatalom ellen indított 14 ókés állam intervenciója és a belső ellenforradalom miatt. Ezért is mondjuk, hogy a Magyar Tanácsköztársaság léte szempontjából kedvezőtlenül alakultak a nemzetközi események. Az a tény viszont, hogy a magyar proletárdiktatúra hacsak rövid ideig is, de lekötötte az antant erőinek egy részét, feltétlen tehermentesítette Szovjet-Oroszországot, segítette Leninék harcát. A Tanácsköztársaság nemzetközi jelentőségének vizsgálatánál ezt sem szabad figyelmen kívül

hagyni. Nemzetközi hatása és tanulságai mellett ez is mutatja nagy történelmi jelentőségét.

A százharminchárom nappól nem telt el egy sem, amely ne adott volna valamit a dolgozó népek. Valamennyi intézkedés és terve a munkások és szegény-parasztok helyzetének gyökeres megváltoztatására irányult. A régi rendszer lerombolásában, az új szocialista társadalmi rendszer kiépítésében a tanácsrendszer vezetői követtek el hibákat is, ezek kijavítása azonban a nemzetközi helyzet kedvező alakulása mellett lehetséges lett volna. Erre 1919-ben nem kerülhetett sor. A Tanácsköztársaság emléke mégis kitörülhetetlenül bevésődött a dolgozók szívébe és tudatába. Ez az emlék segítette elviselni a fasiszta ellenforradalmi rendszer leírhatatlan kegyetlenségeit, serkentette harcra nap mint nap a dolgozók legjobbjait a második Tanácsköztársaságért. Lenin és magyarországi követői — Kun Bélák — rendíthetetlenül vallották: — elkerülhetetlen a 2. Tanács hatalom bekövetkezése. A történelem a kommunisták rendíthetetlen optimizmusát igazolta. Közel negyedszázados fasiszta diktatúra után végérvényesen és visszavonhatatlanul megszületett Magyarországon is a munkások és parasztok hatalma. S már mondanunk sem kell, hogy ez megint nem volt független a világ első szocialista államának létezésétől. Azt a közvetlen segítséget, amelyet a fiatal szovjethatalom 1919-ben nem tudott megadni a proletárhatalom magyarországi fennmaradásához, azt sokszorosan biztosította a megerősödött Szovjetunió 1945-ben és 1945 után.

Ötven év múlt el a Tanácsköztársaság megszületése óta. Ez alatt a fél évszázad alatt nemcsak hazánkban, de az egész világon nagy változások következtek be. A kapitalizmus megdöntésének, a szocializmus világméretű térhódításának folyamata 1917—1919-ben vette kezdetét. Ötven év távlatából megállapíthatjuk, hogy Kun Béla, Szamuely Tibor és a sok százezer névtelen hős harcra nem volt hiábavaló, amit ők 1919-ben elkezdtek, azt ma teljes győzelemre viszi az MSZMP vezetésével a magyar nép.

KULCSÁR PÉTER

TÖREDÉKEK A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG SAJTÓJÁNAK TÖRTÉNETÉBŐL

A magyar Tanácsköztársaság történetének bibliográfiai feltárása szakadatlanul folyik, a nyomtatott és kéziratos források napról napra nagyobb mennyiségben válnak hozzáférhetőkké. Teljességről azonban nemcsak hogy ma nem beszélhetünk, de az erre irányuló törekvés alkalmasint mindörökké csak törekvés marad. Az események idején nagyobb értékek forogtak kockán, mintsem hogy didbáb papirosok őrizgetésére gond jutott volna, az uralomra került ellenforradalom pedig nyomtalanra akarta tenni a proletáriátus diktatúráját, s tűzre vetett mindent, ami arra emlékeztette. Igaz, hamar megvilágosodott, hogy ezzel önmagának sem tett jót, mert hiszen a rendszer — s nem utolsósorban a megtorló hadjárat — megszervezéséhez igen nagy szüksége lett volna a dokumentumokra; ekkorra azonban már késő volt, a 133 nap emlékeinek tekintélyes része megsemmisült vagy szétszóródott.

A Minisztertanács 1919. szeptember 18-án megbízta a belügyminisztert, hogy szervezze meg a Tanácsköztársaság írott anyagának mentését, s az ő utasítására december 15-én Csánki Dezso helyettes államtitkár elnökle alatt megalakult a TAGYOB, „Az ú. n. Tanácsköztársaság Történeti Adatainak Gyűjtésére Szervezett Országos Bizottság”. Az Országos Levéltárban elhelyezendő hivatalos aktaanyagok kívül figyelme kiterjedt a helyi sajtótermékek, újságok, felhívások, falragaszok, blanketták, igazolványok, egyes hatóságok gépirásos, sokszorosított utasításai, szabályzatai, továbbá a különböző emléktárgyak, jelvények, pénzek, képek stb. gyűjtésére is azzal a céllal, hogy a „tanácsköztársaság korának állampolitikai tanulságai a jövőben értékesíthetők legyenek”.

A bizottság meglehetősen nagy apparátussal látott munkához: nyolc csoport, számos alcsoport, a járásokig és községekig lehatoló vidéki helyi albizottságok keretei között folyt a gyűjtés „illetékes szakemberek, mint főszoigabírók, földbirtokosok, gazdatisztek, lelkészek, tanítók, járási tisztviselők stb.” közreműködésével. Hogy, hogy nem, tevékenysége mégsem járt a remélt sikerrel. A *Tolnamegyei Nemzedék* 1921. október 21. száma közli a TAGYOB egyik, Szekszárdon tartózkodó megbízottjának nyilatkozatát: „Ezen országos gyűjtés hivatalos célja, hogy a pragmatikus történetírásnak hiteles és lehetőleg kimerítő anyagot nyújtsunk... De az is célja, hogy